

УДК 338.439.02:330.522

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2025-14-11>

Шинькович А.В.

кандидат економічних наук,

Державний торговельно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ АСЕКУРАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті окреслено наявний стан та проблеми продовольчої безпеки України, уточнено сутність і змістове наповнення поняття „парадигма”, аргументовано необхідність розробки нової парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання та визначено чим вона має відрізнятися від традиційних підходів. Встановлено основні засади та ключові компоненти нової парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання та етапи її формування. Охарактеризовано чинники, що впливають на процес формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами, переваги та недоліки. Наголошено, що формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами матиме значну цінність для держави, суспільства, підприємств і населення.

Ключові слова: продовольча безпека, державне регулювання економіки, асекурація, управління розвитком сільських територій, аналіз державної політики, галузева політика України.

Shynkovych Andrii

State University of Trade and Economics

FORMATION OF A NEW PARADIGM OF FOOD SECURITY ASSURANCE IN THE STATE REGULATION SYSTEM

The article outlines the current state and problems of food security in Ukraine, in particular, it is noted that today, the modern world is faced with numerous challenges, such as global economic crises, climate change, population growth, depletion of natural resources, active digitalization of the economic landscape, which significantly affect the agricultural sector and food security, which requires fundamentally new approaches to the formation of a paradigm of food security assurance in the system of state regulation. The essence and content of the concept of "paradigm" are clarified, the need to develop a new paradigm of food security assurance in the system of state regulation is argued, which should be comprehensive, harmonious, include modern technologies and innovative solutions to overcome the challenges facing the global food system, and it is determined how it should differ from traditional approaches. The main principles and key components of the new paradigm of food security assurance in the state regulation system are established, which will not only help to respond to acute challenges in a timely manner, but will also contribute to the formation of a sustainable and effective food security system that meets the needs of state regulation, society and the environment. It is emphasized that the formation of the paradigm of food security assurance in the state regulation system according to new approaches and conceptual principles is a complex, multifaceted hierarchical dynamic process and the stages of this process are revealed. The factors influencing the process of forming the paradigm of food security assurance in the state regulation system according to new approaches and conceptual principles are characterized and it is noted that the new paradigm has both significant advantages and challenges that require attention and strategic initiatives and decisions. It was emphasized that the formation of a paradigm of food security assurance in the system of state regulation based on new approaches and conceptual principles will have significant value for the state, society, enterprises and the population and will become the basis for sustainable development, economic stability and social justice and equality, which are important aspects for all participants.

Keywords: food security, state regulation of the economy, insurance, rural development management, state policy analysis, sectoral policy of Ukraine.

Постановка проблеми. Нині, сучасний світ стикається з численними викликами, такими як глобальні економічні кризи, зміна клімату, зростання населення, виснаження природних ресурсів, активна цифровізація економічного ландшафту, які істотно впливають на аграрну сферу та продовольчу безпеку, що вимагає принципово нових підходів до формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, оскільки вона потребує міжнародної координації й має бути гнучкою, здатною адаптуватися до швидко змінюваних умов і узгоджуватися з принципами сталого розвитку, що означає, що державне регулювання повинно включати екологічні, соціальні та економічні аспекти, щоб забезпечити не лише доступність їжі, але й її якість, враховувати потреби різних груп населення, включаючи вразливі верстви, що

важливо для забезпечення соціальної справедливості та зменшення нерівності в доступі до продовольства. Таким чином, формування нової парадигми асекурації продовольчої безпеки є необхідним кроком в системі державного регулювання для адаптації до сучасних викликів і забезпечення стабільності та розвитку суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретична платформа продовольчої безпеки в системі державного регулювання формувалась протягом тривалого часу. У наукових публікаціях висвітлено багато цікавих підходів до сутнісних аспектів та атрибутів, контурів її забезпечення. Активний науковий інтерес проявляли такі учені, як: О. Гудзь, С. Петькун [1], Г. Мазур, А. Ельхаддад [3], Р. Мудрак, В. Лагодієнко, А. Осіпова, О. Фротер, К. Соколюк К. [4], О. Огієнко [5],

С. Сисоєва, І. Соколовська [7], І. Чернявський [11], А. Podsozha, О. Havrylchenko, А. Cherednyk [13] та інші. Однак, незважаючи на багаточисельні наукові розвідки щодо проблематики продовольчої безпеки в системі державного регулювання, без належної уваги й дискусій залишається обґрунтування нових підходів й концептуальних засад формування нової парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Обґрунтування нових підходів й концептуальних засад формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовольча безпека є однією із ключових проблем для будь якої держави. Фахівці Світового банку, стверджують, що продовольча безпека має передбачати достатню кількість їжі для усіх людей і у будь який час [12]. Цікаво, що дослідники вважають величезним парадоксом, те що Україна, маючи потужну агропродовольчу сферу не може забезпечити достатнім рівнем доступності своє населення [4, с. 453]. Ситуація погіршилась, оскільки агресивна війна зумовили катастрофічні руйнування, що негативно вплинуло на виробництво продовольства [13], і сьогодні, змушені констатувати, що рівень продовольчої безпеки помітно погіршився, Україна зараз посідала у 2022 році – 71 місце, проти 58 у 2021 році [12].

Звичайно, що бойові дії та руйнування через обстріли звуили обсяги сільськогосподарського виробництва та продовольства, негативно вплинули на їх структуру, що безумовно позначиться і на зниженні рівня продовольчої безпеки [3, с. 51]. Так, ключовим маркером щодо загроз продовольчій безпеці, безумовно вважається індекс споживчих цін на продовольчі товари, який після 2014 року зріс майже у 4 рази [6]. При цьому, в Україні, майже 7 млн. внутрішньо переміщених осіб, яким держава змушена надавати харчову та іншу гуманітарну допомогу [8]. Водночас, звернемо увагу, що тільки, постійно збільшуються збитки в сільському господарстві від руйнувань, знищень, окупації, крадіжок (понад 15,3 млрд доларів) [2].

Таким чином, війна негативно впливає й на доходи населення, тому частка витрат на продовольство зростає, що підтверджує необхідність розробки і реалізації певних заходів щодо асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання [14]. Тобто, саме на часі є пошук і обґрунтування нових підходів й концептуальних засад щодо формування нової парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання.

Сам термін «парадигма» прийшло із грецької – *paradeigma* – приклад, модель, зразок, форма, а у вітчизняному словнику з філософії окреслюється як „сукупність теоретичних та методологічних передумов, що визначають конкретне дослідження, яке втілюється у науковій практиці на цьому етапі [10]. Інший словник визнає, що парадигма це не просто теорія, а цілісний світогляд, що включає комплекс переконань, ідей, цінностей та є платформою для постановки і розв'язання наукових проблем [9]. Більшість учених підтримують такий підхід і визнають, що парадигма це сукупність глибинних світоглядних уявлень і ціннісних надбань, що виступають фундаментом для теорій, концепцій,

програм, доктрин [11], і далі О. Огієнко поглиблює розгляд парадигми і обґрунтовує її, як першісну вихідну концептуальну модель, методологічну конструкцію, що з'єднує різноманітні наукові теорії, концепції, моделі у певний часовий період [5]. Водночас, С. Сисоєва й І. Соколовська засвідчують, що парадигма це концептуальні ідеї, які стають підґрунтям теоретичних та методологічних засад вивчення різних проблем у визначений часовий відтинок [7].

Нині бізнесовий світ стрімко змінюється, оскільки цифровізація та глобалізація потужно генерують інформацію, креативні ідеї, інновації [1, с. 143], тому, платформою нової парадигми мають бути інтелектуалізація, цифровізація, екологізація, інклюзивність, клієнтоорієнтованість, соціальна відповідальність, інновації, гнучкість [11]

Формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами має відрізнятися від традиційних підходів наступним: нова парадигма повинна враховувати екологічні, соціальні та економічні аспекти сталого розвитку; нова парадигма має враховувати усі етапи продовольчого ланцюга (від виробництва до споживання) і взаємозв'язки між ними; нова парадигма має передбачати гнучкість та адаптивність; нова парадигма повинна забезпечувати соціальну справедливість; нова парадигма повинна передбачати активне використання новітніх технологій; нова парадигма повинна забезпечувати залучення громадськості та співпраці між країнами, обміну досвідом та ресурсами. Таким чином, формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами повинно бути комплексним, гармонійним та включати сучасні технології й інноваційні рішення для подолання викликів, що стоять перед світовою продовольчою системою [1; 3; 4; 11; 13].

Основними засадами цієї нової парадигми має стати: комплексний підхід; інтеграція й взаємозв'язок аграрної, економічної, соціальної, екологічної, демографічної політик; базування на принципах сталого розвитку; широке використання новітніх технологій та інновацій у агропродовольчій сфері та міжнародна координація й глобальна співпраця.

Опираючись на визначені основні засади формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, окреслимо її ключові компоненти. Так, аграрна політика, має передбачати розробку та реалізацію ефективних аграрних програм, що сприяють розвитку агропродовольчої сфери, підтримці товаровиробників та забезпеченню доступності продовольства, а соціальна політика, має забезпечити доступність продуктів харчування для всіх верств населення, зокрема для вразливих груп, та передбачатиме реалізацію програм соціальної допомоги, освіти та підвищення обізнаності про харчування. Водночас, екологічна політика, має сприяти впровадженню екологічно чистих технологій у сільському господарстві, охорону біорізноманіття, збереження водних ресурсів та ґрунтів. Крім того, економічні інструменти, мають включати використання фінансових механізмів, таких як дотації, субсидії, кредити та інвестиції, а науково-інноваційна стратегія, має передбачати підтримку наукових досліджень у сфері агрономії, харчових

технологій, екології та інших відповідних напрямків для забезпечення інноваційного розвитку агропродовольчої сфери. Важливе місце має цифрова агропродовольча платформа, яка повинна формуватися на великих базах даних та інформаційних системах для моніторингу продовольчої безпеки, аналізу ринкових тенденцій, прогнозування потреб тощо та необхідно забезпечити активну участь місцевих громад, фермерських асоціацій та інших стейкхолдерів у формуванні та реалізації політик, що стосуються продовольчої безпеки. Такі компоненти нової парадигми не лише допоможуть вчасно реагувати на гострі виклики, але й сприятимуть формуванню стійкої та ефективної системи забезпечення продовольчої безпеки, що відповідає потребам державного регулювання, суспільства та навколишнього середовища.

Звичайно, що формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами є складним, багатогранним ієрархічним динамічним процесом, який має відбуватися за наступними ключовими етапами. Першим етапом є діагностика поточного стану продовольчої безпеки та виявлення основних проблем і викликів, з якими стикається агропродовольча сфера. На другому етапі визначається мета й стратегічні орієнтири щодо досягнення продовольчої безпеки та окреслення пріоритетних напрямів, таких як розвиток сільського господарства, розвиток агропродовольчої інфраструктури, підтримка малих фермерів, підвищення якості харчових продуктів тощо. Третій етап передбачає розробку нових політик і державних програм, які сприяють забезпеченню продовольчої безпеки із включенням інноваційних підходів, підтримкою сталого розвитку, забезпеченням екологічної безпеки, технологічних інновацій та технічної модернізації. На четвертому етапі відбувається взаємодія й співпраця між різними міністерствами і відомствами (аграрна політика, екологія, охорона здоров'я тощо) та залучення бізнесових структур, наукових установ і громадських організацій у процес ухвалення рішень. П'ятий етап передбачає організацію системи моніторингу для оцінки ефективності впроваджених політик, стратегій, програм, заходів та регулярний їх перегляд і корекцію на основі отриманих даних. І нарешті на шостому етапі передбачається проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення щодо проблем продовольчої безпеки, розробка й впровадження освітніх програми для фермерів, вразливих верств населення та інших зацікавлених сторін.

При цьому, необхідно врахувати різноманітні чинники, що впливають на процес формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами [1; 3; 4; 11; 13]. Так серед економічних чинників важливими є стан економіки країни, можливості бюджету, інвестиції в агропродовольчу сферу, рівень інфляції, ціни на сільськогосподарські продукти, рівень інфляції тощо. Серед соціальних чинників, важливими є потреби і звички споживачів, рівень життя та платоспроможності населення, демографічні зміни тощо. Технологічні чинники впливають на продовольчу безпеку через розвиток нових технологій у сільському господарстві, біотехнології,

інформаційні технології тощо. Серед екологічних чинників виокремимо зміни клімату, доступність природних ресурсів, екологічні вимоги, якість ґрунтів тощо. Серед політичних чинників важливими є воєнний стан, політична стабільність, законодавчі ініціативи, міжнародні відносини і угоди, а серед глобальних викликів, виокремимо світові тенденції, такі як зростання населення, торгові війни, зміни в глобальних ринках, пандемії.

Водночас, наголосимо, що формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами має свої переваги та недоліки, які теж необхідно зважати. Так до переваг віднесемо що: нова парадигма акцентує увагу на сталому розвитку, що допомагає зберігати природні ресурси для майбутніх поколінь; вона враховує екологічні наслідки агропродовольчої сфери, що допомагає зменшити негативний вплив на довкілля та покращити якість продуктів; вона сприяє покращенню продовольчої доступності, оскільки фокусування місцевих виробників та скорочення ланцюгів постачання підвищує доступність продуктів для усіх верств населення; нова парадигма сприяє підвищенню соціальної відповідальності, державно-приватному партнерству, розвитку малих фермерських господарств, інклюзивності і підтримці соціально вразливих груп; активне використання новітніх цифрових платформ, технологій і підходів у агропродовольчій сфері забезпечують підвищення продуктивності та результативності.

До недоліків формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами віднесемо, що: перехід до нової парадигми вимагає додаткових інвестицій у технології, навчання та інфраструктуру; інтеграція різних аспектів продовольчої безпеки може бути складною, оскільки вимагає тісної співпраці й взаємодії між різними державними, громадськими та бізнесовими структурами; деякі державні й громадські структури та товаровиробники можуть бути не готові або не бажати змінювати свої усталені практики, що може призвести до супротиву й конфліктів; успіх нової парадигми буде залежати від політичної стабільності та підтримки з боку уряду, який може змінюватися; оскільки нові підходи масштабно ще не апробовані, їх ефективність може бути невизначеною, що генерує певні ризики й загрози.

Таким чином, нова парадигма асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання має як значні переваги, так і виклики, які потребують уваги та стратегічних ініціатив і рішень. Підсумовуючи, відзначимо, що формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами матиме значну цінність для держави, суспільства, підприємств і населення:

для держави, забезпечення продовольчої безпеки є важливим елементом національної безпеки, що дозволяє уникнути залежності від імпорту продуктів харчування, збільшення виробництва та самозабезпечення сприятиме стабільності економіки, зменшуючи вразливість до глобальних ринкових коливань, а реалізація програм підтримки сільського господарства, підвищить добробут сільських громад;

для суспільства: нова парадигма сприятиме зменшенню бідності й нерівності, стимулювати розбудову сільських територій, створення додаткових робочих місць і забезпечення доступу до продуктів харчування, що зумовить поліпшення загального стану здоров'я населення;

для підприємств: нові підходи до продовольчої безпеки спонукатимуть підприємства впроваджувати інноваційні технології, модернізувати виробництво й знижувати витрати, покращать доступ до інформації й державних програм, окрім того, підприємства отримають нові можливості для експорту, якщо буде забезпечена висока якість продукції;

для населення: нова парадигма забезпечить усім громадянам доступ до свіжих, якісних та здорових продуктів харчування, підвищиться обізнаність і освіта населення щодо важливості продовольчої безпеки та здорового харчування що сприятиме покращенню загального рівня життя.

Загалом, формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами, стане основою для сталого розвитку, економічної стабільності та соціальної справедливості й рівності, що є важливими аспектами для усіх учасників.

Висновки. У статті окреслено наявний стан та проблеми продовольчої безпеки України, зокрема відмічено, що нині, сучасний світ стикається з численними викликами, такими як глобальні економічні кризи, зміна клімату, зростання населення, виснаження природних ресурсів, активна цифровізація економічного ландшафту, які істотно впливають на аграрну сферу та продовольчу безпеку, що вимагає принципово нових підходів до формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання.

Уточнено сутність і змістове наповнення поняття «парадигма», аргументовано необхідність розробки нової парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, яка повинно бути комплексною, гармонійною, включати сучасні технології й інноваційні рішення для подолання викликів, що стоять перед світовою продовольчою системою та визначено чим вона має відрізнятися від традиційних підходів. Встановлено основні засади та ключові компоненти нової парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, які не лише допоможуть вчасно реагувати на гострі виклики, але й сприятимуть формуванню стійкої та ефективної системи забезпечення продовольчої безпеки, що відповідає потребам державного регулювання, суспільства та навколишнього середовища. Акцентовано, що формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами є складним, багатогранним ієрархічним динамічним процесом та розкрито етапи цього процесу. Охарактеризовано чинники, що впливають на процес формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами й зазначено, що нова парадигма має як значні переваги, так і виклики, які потребують уваги та стратегічних ініціатив і рішень. Наголошено, що формування парадигми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання за новими підходами й концептуальними засадами матиме значну цінність для держави, суспільства, підприємств і населення і стане основою для сталого розвитку, економічної стабільності та соціальної справедливості й рівності, що є важливими аспектами для усіх учасників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гудзь О.Є., Петькун С.М. Соціальна відповідальність бізнесу в цифровій державі: нові ціннісні орієнтири в пост воєнних умовах. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 140–143.
2. *Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року*. 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_-Report.pdf
3. Мазур Г.Ф., Ельхадд А.А. Парадигма забезпечення продовольчої безпеки на основі підвищення потенціалу аграрного сектору. *Агросвіт*. 2024. № 9. С. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.9.49>
4. Мудрак Р., Лагодієнко В., Осіпова А., Фротер О., Соколюк К. Концепція продовольчої безпеки: теорія і українська практика. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2024. Том 1 (54). С. 452–470. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.1.54.2024.4194>
5. Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах: монографія. Суми : Елада. 2008. 444 с.
6. Офіційний сайт державної служби статистики. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscm10_e.html
7. Сисоєва С.О., Соколовська І.В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження. Київ: Видавничий Дім «ЕКМО» 2010. 326 с.
8. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/07/novyna/suspilstvo/minreintehracziyi-rozpovily-skilky-ukrayini-zareyestrovano-vnutrishno-peremishheny-osib>
9. Бліхар В.С. та ін. Філософія: словник термінів та персоналій. Київ : КВІ. 2020. 274 с.
10. *Філософський енциклопедичний словник*: енциклопедія. НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди / голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис. 2002. 742 с.
11. Чернявський І.Ю. Формування парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2025. Том 36 (75). N 1. С. 104–111. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/75-1-16>
12. Podsokha A., Havrylchenko O., Cherednyk A. The potential for ensuring food security in Ukraine in the context of the ongoing military conflict. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9 No. 5. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/2278/2277>
13. Ukraine: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Findings of a nation-wide rural household survey, December 2022. *FAO*. DOI: <https://doi.org/10.4060/cc3311en>
14. *Global Food Security Index*. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries>

REFERENCES

1. Hudz O. Ie. & Petkun S. M. (2023) Sotsialna vidpovidalnist biznesu v tsyfrovii derzhavi: novi tsinnisni oriientyry v post voiennykh umovakh [Social responsibility of business in a digital state: new value orientations in post-war conditions]. *Naukovi perspektvy*. No 7 (37). Pp. 140–143. (in Ukrainian)
2. Zvit pro priami zbytky infrastruktury ta nepriami vtraty ekonomiky vid ruinuван vnaslidok viiskovoi ahresii Rosii proty Ukrainy stanom na cherven 2023 roku [Report on direct infrastructure damage and indirect economic losses from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine as of June 2023]. (2023). Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf (in Ukrainian)
3. Mazur H. F. & Elkhaddad A. A. (2024) Paradyhma zabezpechennia prodovolchoi bezpeky na osnovi pidvyshchennia potentsialu aharnoho sektoru [A paradigm for ensuring food security based on increasing the potential of the agricultural sector]. *Ahrosvit*. No. 9. Pp. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.9.49> (in Ukrainian)
4. Mudrak R., Lahodiienko V., Osipova A., Froter O. & Sokoliuk K. (2024) Kontseptsiiia prodovolchoi bezpeky: teoriia i ukrainska praktyka [The concept of food security: theory and Ukrainian practice]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. T. 1 (54). Pp. 452–470. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcftp.1.54.2024.4194> (in Ukrainian)
5. Ohiienko O. I. (2008). *Tendentsii rozvytku osvity doroslykh u skandinavskykh krainakh* [Trends in the development of adult education in the Scandinavian countries]: monohrafiia. Sumy: Elada. 444 p. (in Ukrainian)
6. Ofitsiyni sait derzhavnoi sluzhby statystyky [Official website of the State Statistics Service] (2024). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
7. Sysoieva S. O. & Sokolovska I. V. (2010). *Problemy neperevnoi profesiinoi osvity: tezaurus naukovoho doslidzhennia* [Problems of continuing professional education: a thesaurus of scientific research]. Kyiv: Vydavnychiy Dim “EKMO” 326 p. (in Ukrainian)
8. Slovo i dilo. Analitychnyi portal [Word and Deed. Analytical Portal] (2023). URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/07/novyna/suspilstvo/minreintehraciyi-rozpovily-skilky-ukrayini-zareyestrovano-vnutrishno-peremishheny-osib> (in Ukrainian)
9. Filosofiia (2020): slovnyk terminiv ta personalii [Philosophy: a glossary of terms and personalities]: V. S. Blikhar ta in. Kyiv: KVITs. 274 p. (in Ukrainian)
10. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk (2002). [Philosophical encyclopedic dictionary]: entsyklopediia. NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H. S. Skovorody: holov. red. V. I. Shynkaruk. Kyiv: Abrys. 742 p. (in Ukrainian)
11. Cherniavskiy I. Iu. (2025) Formuvannia paradyhmy rozvytku intelektualnoho kapitalu pidpriemstv aharnoi sfery v umovakh tsyfrovoy ekonomiky [Formation of a paradigm for the development of intellectual capital of agricultural enterprises in the digital economy]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Ekonomika i upravlinnia*. T. 36 (75). No. 1. Pp. 104–111. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/75-1-16> (in Ukrainian)
12. Podsokha, A. Havrylchenko, O. & Cherednyk, A. (2023) The potential for ensuring food security in Ukraine in the context of the ongoing military conflict. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 9, No. 5. Available at: <http://www.bal-tijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/2278/2277>
13. FAO (2022), Ukraine: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Findings of a nation-wide rural household survey. DOI: <https://doi.org/10.4060/cc3311en>
14. The Economist (2022) Global Food Security Index. Available at: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries>